

**ELS CONTACTES CONSONÀNTICS EN BALEAR.
DESCRIPCIÓ I ANÀLISI**

Tesi doctoral presentada per
CLÀUDIA PONS MOLL
per optar al títol de doctora en Filologia Catalana

Direcció:
MARIA ROSA LLORET ROMAÑACH (UB) i JOAQUIM VIAPLANA LLEONART (UB)

Programa de Doctorat:
Descripció lingüística i variació (bienni 1998-2000)

Departament de Filologia Catalana
Universitat de Barcelona
Barcelona, maig del 2004

*Em plau, d'atzar, d'errar per les muralles
Del temps antic i, a l'acost de la fosca,
Sota un llorer i al peu de la font tosca,
De recordar, cellut, setge i batalles.*

*De matí em plau, amb fèrries tenalles
I claus de tub, cercar la peça llosca
A l'embragat, o al coixinet que embosca
L'eix, i engegar per l'asfalt sense falles.*

*I enfilat colls, seguir per valls ombroses,
Vèncer, rabent, els guals. Oh món novell!
Em plau, també, l'ombra suau d'un tell,*

*L'antic museu, les madones borroses,
I el pintar extrem d'avui! Càndid rampell:
M'exalta el nou i m'enamora el vell.*

J. V. Foix, Sol, i de dol

0. MOTIVACIÓ

S'ha insistit sovint en el caràcter diferenciat de les varietats dialectals balears en el panorama lingüístic català. Aquesta singularitat ha estat atribuïda a l'isolament a què han estat subjectes els habitants de les Illes. L'escassetat de relacions que solen mantenir les àrees lingüístiques perifèriques o aïllades amb la resta de dialectes d'una comunitat lingüística és un factor que, a més de protegir certes formes arcaïques, afavoreix el canvi fonològic intern i l'aparició de tot un conjunt de tendències fonètiques i fonològiques idiosincràtiques alhora que innovadores (Veny 1982). També s'ha insinuat com a possible origen històric de determinats fenòmens fònics propis de les varietats de Mallorca el contacte que aquesta illa mantingué durant l'edat mitjana amb altres llengües com ara l'occità o l'italià, les quals, com és sabut, exhibeixen tot un seguit de fenòmens fonològics similars als del balear (Recasens 1998).

El caràcter peculiar de les varietats balears ha cridat l'atenció de força estudiosos de la llengua catalana i ha motivat l'aparició d'una sèrie d'estudis —descriptius i teòrics— que posen de manifest la riquesa de fenòmens fònics que caracteritza aquests parlars. Aquesta riquesa de fenòmens va despertar, també, el meu interès, el qual es va concretar en l'elaboració del treball d'investigació *Els contactes consonàntics en mallorquí i menorquí*, que es va presentar al Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona el desembre de l'any 2000. Aquest treball es va elaborar amb l'ànim de matisar, d'ampliar i de completar els estudis precedents referits al subdialecte

mallorquí i amb la voluntat d'oferir una descripció sistemàtica i detallada del comportament del subdialecte menorquí, varietat poc explorada fins aleshores. El treball tenia una orientació essencialment descriptiva. Tot i amb això, també s'hi discutien de manera crítica alguns dels tractaments que els contactes consonàntics en balear han rebut des d'una perspectiva formal, amb el convenciment de la utilitat que suposa adoptar les propostes que es desenvolupen en el marc de la lingüística teòrica i aplicar-les a la multiplicitat de formes que integren la realitat dialectal. Pel que fa a aquest darrer aspecte, s'acabava el treball advertint que no s'havien donat solucions definitives, sinó que més aviat es deixaven oberts certs punts referents al consonantisme del mallorquí i el menorquí que encara no havien rebut un tractament formal prou satisfactori. Al final del treball també s'insistia que la revisió d'aquests aspectes i la recerca d'una explicació de tipus formal que donés compte dels fenòmens descrits seria l'objectiu principal de futures investigacions.

1. OBJECTIUS

1.1. OBJECTIUS ESPECÍFICS

Aquesta tesi té dos objectius. En primer lloc, oferir una descripció lingüística dels processos fonològics promoguts pels contactes consonàntics en balear a partir del conjunt d'enquestes dialectals que van servir de base per a la confecció del treball d'investigació *Els contactes consonàntics en mallorquí i menorquí* i del conjunt de dades de què disposa el Corpus Oral Dialectal (COD), del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona. En segon lloc, elaborar una anàlisi formal d'aquests processos a partir de les eines que ofereix la teoria de l'optimitat.

La part de descripció lingüística té dos objectius. D'una banda, matisar i ampliar els estudis que s'han fet sobre el consonantisme del subdialecte mallorquí; d'altra banda, presentar un estudi complet de les resolucions dels contactes consonàntics en menorquí, subdialecte que encara no ha rebut un tractament individualitzat ni prou exhaustiu, especialment pel que fa als contactes que impliquen més de dues consonants. En aquesta part de descripció lingüística, també s'hi ha incorporat una modesta caracterització de l'eivissenc, subdialecte que serveix de base de comparació idònia

respecte dels subdialectes mallorquí i menorquí, ja que els processos fonològics ocasionats pels contactes consonàntics hi són molt menys freqüents.

La part d'anàlisi lingüística pretén analitzar formalment, en el marc de la teoria de l'optimitat, els processos fonològics que es desencadenen en balear quan dues o més consonants entren en contacte. En el treball d'investigació *Els contactes consonàntics en mallorquí i menorquí* es va demostrar que l'aplicació i la naturalesa d'aquests processos depèn d'un conjunt de factors, dels quals es van mostrar especialment rellevants els següents: *a)* el subdialecte o varietat dialectal de què es tracta; *b)* el tipus de consonants implicades; *c)* el domini d'aplicació; i *d)* la posició sil·làbica dels sons involucrats. L'anàlisi formal proposada en el marc d'aquesta tesi pretén donar compte de la incidència d'aquests factors en la resolució d'un determinat contacte consonàntic.

1.2. OBJECTIUS GENERALS

La teoria de l'optimitat és encara avui un model en desenvolupament, la fesomia del qual es va perfilant a mesura que es plantegen nous problemes i noves necessitats. La riquesa i la complexitat de fenòmens que caracteritzen el balear fan d'aquest dialecte un marc empíric idoni per ratificar la capacitat explicativa del model teòric adoptat i per detectar-ne les principals limitacions.

Tenint present aquest context, en aquesta tesi es proposen els objectius següents: en primer lloc, comprovar en quina mesura la teoria de l'optimitat és capaç de donar compte de la complexitat de processos que caracteritzen les varietats balears; en segon lloc, investigar si les dades analitzades donen evidència a favor d'un determinat tractament formal enfront d'altres en els casos en què el model preveu més d'una possibilitat d'anàlisi; i, en tercer lloc, estudiar de quina manera les dades objecte d'anàlisi fan evident la necessitat de matisar i d'ampliar certs mecanismes i certes premisses del model.

Amb aquesta tesi també es vol demostrar que l'anàlisi formal proposada per donar compte del comportament del balear és extensible al comportament d'altres dialectes del català, així com a altres processos no estudiats de manera específica en el treball. Per això, partint de l'anàlisi concreta dels contactes consonàntics en balear, es fa referència a anàlisis possibles referents a altres processos i a altres varietats dialectals del català, operació que, de retruc, serveix per validar el model teòric adoptat.

2. ESTRUCTURA I ORGANITZACIÓ DEL TREBALL

El contingut del present treball es distribueix en quatre apartats.

En un primer apartat (§ 4) es desenvolupen els aspectes metodològics, referents a la metodologia de la recollida de dades (§ 4.1) i referents a la metodologia del tractament analític d'aquestes dades (§ 4.2). Pel que fa a la metodologia de la recollida de dades, es fa referència a les característiques del qüestionari, a l'execució de les enquestes, a la tria de les localitats i dels informants, i al tractament descriptiu que s'ha fet de la informació recollida. Pel que fa al tractament analític de les dades, s'introdueix i es contextualitza el model que ha servit de marc teòric per a l'anàlisi de les dades i se n'esbossen les característiques principals.

En un segon apartat (§ 5) es dibuixen de manera succinta les principals hipòtesis que han guiat el present treball, les quals són repeses en l'apartat dedicat a les conclusions (§ 7).

En un tercer apartat (§ 6) es tracta, descriptivament i analíticament, el comportament que presenten els contactes consonàntics en les diferents varietats parlades a les Illes Balears. Aquest darrer apartat es distribueix en diferents subapartats, d'acord amb el tipus de canvi que opera —canvis en la qualitat segmental, canvis en la qualitat i la quantitat segmental, canvis en la quantitat segmental— i d'acord amb el tipus de fenomen de què es tracta —assimilació regressiva de lloc d'articulació, assimilació regressiva de mode d'articulació, simplificació consonàntica, etc. Cadascun d'aquests subapartats s'organitza de la manera següent. Després d'una breu introducció al tipus de fenomen que s'ha de tractar, es descriuen les resolucions dels contactes consonàntics objecte d'anàlisi a partir de les dades obtingudes en les enquestes i de les dades recollides en treballs precedents. La descripció d'aquests contactes s'organitza en funció de les variables esmentades més amunt (veg. el § 2.1): subdialecte o varietat dialectal, tipus de consonants implicades, posició sil·làbica dels sons involucrats, domini d'aplicació, etc. Cadascun d'aquests subapartats es clou amb la fase dedicada a l'anàlisi lingüística dels diferents fenòmens; en aquesta fase, s'exposen primer les dades que són objecte d'estudi; després, es discuteixen els tractaments formals previs, dels quals es destaquen els principals problemes; i, finalment, s'introdueix l'anàlisi defensada en el treball.

En un quart apartat (§ 7) s'exposen, a manera de conclusió, les principals aportacions del treball.